

УДК 821(100087).0(078.8)

ББК 83.3(0)я73

Міфопоетика різдвяних оповідань (Чарлз Діккенс і українська література)

Ольга Приймачук. Міфопоетика різдвяних оповідань (Чарлз Діккенс і українська література).

Стаття присвячена осмисленню творчості Ч.Діккенса в контексті англійсько-українських взаємин XIX–XX століття. Здійснюється аналіз реценції різдвяних оповідань англійського романіста, типологічні зіставлення з творами М.Гоголя, В.Стефаніка, П.Мирного, О.Маковея, М.Черемшини, М.Коцюбинського, Г.Хоткевича та ін.

Ключові слова: *різдвяне оповідання, сакральний час, реценція, темпоральна маркованість, переклад.*

Olga Pryymachuk. Mythopoetics Christmas stories (Charlie Dickens and Ukrainian literature).

The article paper is devoted to a new estimation of the Ch. Dickens creative works in the context of the English-Ukrainian literary relations of the XIX-XX. The analysis of the reception of Christmas stories by the English novelist, typological comparison with the works of Gogol, Stefanik, P.Myrnyj, O.Makovej, M.Cheremshyna, M.Kotsyubynskij, G.Hotkevych others.

Key words: *Christmas stories, sacred time, reception, temporal signification.*

Міфопоетика у нашому розумінні – це міфологічний підхід до прочитання творів. Підхід, який ґрунтується на методології міфологічної критики. Тут враховано нові вчення про міф – вирішальний чинник розуміння художньої літератури, особливо такого її жанрового різновиду, як різдвяне оповідання. Міфологічна критика, як відомо, постала у 20-их роках XX ст. під впливом ритуального вчення Дж.Фрезера, а згодом збагатилася вченням про архетипи К.Г.Юнга, його концепцією колективного несвідомого, О.Фрейденаберга, Н.Фрая, М.Еліаде, Р.Чейза та ін.

В оптиці міфопоетики – приховані аналогії, які пов'язують літературні образи, ситуації і жанри з обрядами, насамперед календарно-святочними, в основі яких – карнавальна культура Європи і Київської Русі [Лихачев 1984: 154]. Найголовніше із свят

– Різдво Христове, пафос якого втілював «ідею двосвітності», адже бог зійшов на землю, «прихиливши небеса», тим самим «прирівняв бога до людини, а людину підняв до бога»: «Небо и земля днесь совокупеся, рождъшуся Христу, знесь бог на землю и прииде, и человек на небеса възде» [Миней 1768: 302]. Цю думку повторив Дмитрій Туптало, коли у своїй Різдвяній драмі вклав в уста Неба такі слова про Христа: «Той мя, небо, преклонив, на тя, земле, сниде: / Человек бысть, человек да на небо възде. / ...Будешь мне, не клятому небу, приобщенна, / Аз – земля, ты же небом будеш нареченна, / Яко же бог наречен и есть человеком, / Смертен человек – богом живым веком» [Ранняя 1972: 227]).

В українському літературознавстві також були спроби пояснення міфу про народження Ісуса Христа, міфу, із якого в процесі еволюції виникають різні жанрові форми різдвяного циклу – казок, легенд, оповідань, драм, повістей. Згадаймо праці П.Чубинського [Чубинський 1995: 2, 57], К.Сосенка [Сосенко 1994: 236 – 250, 255 – 272], І.Нечуя-Левицького [Нечуй-Левицький 1992: 45 – 46], М.Грушевського [Грушевський 1993: IV/2, 236], М.Максимовича [Максимович 2002: 137 – 138], І.Свенціцького [Свенціцький 1933: 177 – 180] та ін.

Середина ХІХ – початок ХХ століття майже в усіх національних літературах пройшов під знаком звернення до жанру різдвяного оповідання. Найсприятливішою для нього стала доба романтизму, і це зрозуміло, адже різдвяне оповідання виникає на основі народних вірувань, різного роду чудес, що відбуваються у Різдвяну ніч. Романтики, як відомо, спиралися на фольклорний матеріал, забарвлюючи його в містичні, похмурі, часом навіть «готичні» тони, різдвяна народна фантазія сприяла цьому. Згадаймо хоча б створені у 40-их роках ХІХ ст. різдвяні оповідання Чарлза Діккенса: «Різдвяна пісня в прозі» («A Chrastmas Carol in Prose»), «Дзвони» («The Chames»), «Цвіркун у запічку» (The Crisket on the Hearth). Ці твори здобули гучну славу в Англії.

Були спроби різних учених розшифрувати і пояснити календарну природу циклу, визначити його жанрову сутність. Пошлемося на англійські праці. Д.Томас називає ці твори сезонною белетристикою (seasonal fiction), різдвяними творами чи різдвяним письмом (Christmas writing) [Thomas 1982: 36, 62], Р.Патен підкреслює їх сезонну природу (seasonal relevance) [Patten

1972: 2, 69-170], Д.Перкінс пропонує розглядати «Різдвяний гімн у прозі» як різдвяний міф (christmas myth) [Perkins 1982: 107], Б.Г.Горнбек для характеристики циклу використовує термін різдвяний тип тексту (christmas text type) [Hornback 1981: 20], М.Слетер характеризує його як різдвяний дискурс (christmas discours) [Slater 1983: P.42].

На складність різдвяного циклу, в якому гармонійно поєднані конотації і календарна основа, вказують російські вчені: Т.Сільман вважає, що цикл пронизує ідея святості, яка є вічною темою мистецтва [Сільман 1970: 70], О.Генієва вбачає в циклі спробу письменника «зв'язати природне з надприродним [Генієва 1981: 5: 250], В.Івашева вказує на глибоку амбівалентну думку циклу: Христос, прийшовши на землю, ніби став посередині божественного і людського, посередині життя і смерті, цикл ілюструє ідею двосвітності [Івашева 1974: 137], І.Катарський зараховує цикл до так званих святочних оповідань [Катарский 1966: 77].

На карнавальну основу різдвяних оповідань Чарльза Діккенса вказують і українські вчені: З.Лібман переконує, що в творі нема ознак християнської ортодоксальності, але його жанрову природу годі зрозуміти без знання християнської символіки [Лібман 1982: 90], Л.Богачевська вбачає у циклі елементи різдвяної сміхової культури і вказує на стилістичну схожість «Різдвяної пісні у прозі» Ч.Діккенса і «Ночі перед Різдвом» М.Гоголя [Богачевська 2001: 6], К.Шахова трактує цикл як казковий жанр [Шахова 1975: 113], на думку М.Стріхи, циклові притаманне казково-феєричне емоційне забарвлення з виразною сакральсько-магічною функцією [Стріха 1987,7: 142], а Л.Вершина акцентує на ролі фантастики у «Різдвяній пісні у прозі» Ч.Діккенса і прирівнює її до повісті «Страшна помста» М.Гоголя [Вершина 1988: 4, 2 – 3].

Оригінальну спробу прочитання циклу різдвяних оповідань Ч.Діккенса у хронотопно-типологічних зв'язках здійснила у своїй дисертації і ряді публікацій Н.Шевчук [Шевчук 2001]. Вона вказує на те, що Діккенс зумів акумулювати у своєму циклі попередню традицію (прадавню форму фольклорних обрядових наративів, середньовічне християнське тлумачення Різдва, фантастики та етноознаки часу, які використовували раніше, та досягти специфічного жанрового різновиду. Дослідниця аналізує

найстійкіші жанрові ознаки циклу: міфо-ритуальні ініціації нового народження/відродження (чи їх очікування), ідентифікаційна темпоральна маркованість, міфопоетична доцентровість у моделюванні художнього простору, імітація автентичної (усної) трансмісії на письмі. «Всі вони складають систему взаємозумовлених та взаємопов'язаних жанрових ідентифікаторів [Шевчук 2001: 15].

І все ж, незважаючи на таку велику кількість робіт, присвячених циклу Ч.Діккенса, є потреба з'ясувати естетичну природу різдвяного оповідання як неканонічного жанру, що постав досить пізно, і, незважаючи на свою міфологічну семантику, є побічним продуктом «романізації» літератури, назріла потреба провести паралелі між циклом Ч.Діккенса і різдвяними оповіданнями в українській літературі (Олена Пчілка, В.Стефаник, Панас Мирний, О.Маковей, Марко Черемшина, М.Коцюбинський, Богдан Лепкий, Г.Хоткевич, М.Яцків, С.Васильченко, Ольга Мак, Віра Вовк, сучасні молоді письменники О.Луцєвська, З.Живка, В.Вздольська, Г.Манів, Т.Мельник, Н.Гербіш, Ю.Смаль, Г.Шапіро, Н.Малетич та ін.).

Свято Різдва – винятково багате, веселе, радісне й велике свято, котре відрізняється від подібних свят інших народів своєю особливою обрядністю, багатством фольклору, оригінальністю етнографії, прихованістю рис давньої передісторичної культури, оскільки воно було нашароване на язичницьке свято «Корочуна» [Сосенко 1994: 86 – 87]. Наша церква й наші традиції, перейнявши рештки первісної культури, вклали в них християнські ідеали, християнську мораль, нові ідеї правди, любові, всепрощення, щедроти, удосконалення. Тому Різдвяне свято не лише підносить на високий ступінь релігійне і загальнолюдське почуття, але і вшановує почуття солідарності, єдності, людські чесноти, такі, як повага до людини, її пам'яті, вміння ділити радість з іншими, бажати їм того, чого бажаєш собі, шанувати працю, вірити, що здійсняться бажання, мрії і надії людини тощо. В основі різдвяних звичаїв збереглося все те, що в давні часи було тісно пов'язане з хліборобським господарством, з пастушеством, тут яскраво проступають істотні споконвічні риси української людини – працьовитість, гостинність, чесність, доброта, співучість, єдність і святість родини, шанування пам'яті покійників і т.д.

Різдвяний вечір – це вечір, коли в світі, яким би він не був соціально нерівним і несправедливим, можливі чудеса, несподівані переміни і примирення, в цей вечір соціальні закони ніби «не спрацьовують», незадоволення людьми й обставинами меншає, а насилля, якою б зовнішньою величчю воно не прикривалося, слабшає. Люди відчуває в собі достатньо сил, щоб перемогти ненависть, жорстокість, нахабність. Життя стає прекрасним і щасливим, у ньому на перший план висувуються чуття любові і братерства, люди стають добрими, симпатичними і благородними, перемагає любовна ідилія, як бачимо це у «Вільгельмі Мейстері» Й.-В.Гете чи «Вексфілдському священикові» О.Голдсмита.

«Ось хоча б різдвяні свята, – каже племінник Скруджа у «Різдвяній пісні у прозі» Ч.Діккенса. – Та все одно, крім благоговіння, яке відчуваєш перед цим священним словом, і благочестивих спогадів, які невіддільні від нього, я завжди чекав цих днів як найкращих у році. Це радісні дні – дні милосердя, доброти, всепрощення. Це єдині дні у всьому календарі, коли люди, ніби за мовчазною згодою, вільно розкривають один одному серця і бачать у своїх ближніх, – навіть у бідних і обездолених, – таких же людей, як вони самі, тих, що йдуть з ними однією дорогою до могили, а не якихось істот іншої породи, яким належить йти іншим шляхом» [Діккенс 1959, 12: 11].

«Чудно блищить місяць, – читаємо у «Ночі перед Різдрвом» М.Гоголя. – Важко розповісти, як добре поштовхатися в таку ніч між купою реготливих і співучих дівчат і між парубками, готовими до всіх жартів і вигадок, які тільки може навіяти весело усміхнена ніч... В одному місці парубки, зайшовши з усіх боків, оточили гурт дівчат: шум, крик, один кидав грудкою снігу, другий виривав мішок із всякою всячиною. В іншому місці дівчата ловили парубка, підставляли йому ногу, і він летів разом із мішком стрімголов на землю. Здавалося, всю ніч безперервно готові були веселитися. І ніч, як навмисне, так розкішно тепліла! І ще білішим видався місяць від блиску снігу» [Гоголь 1984, 1: 167 – 168].

Атмосфера ідилії, радощів і добра, коли людина ніби «виходить» із себе, щоб відкритися іншому, присутня в творах багатьох українських письменників. «...Новий рік прийде, нові надії принесе з собою, а за ними, може, хоч невелику крихітку щастя. Та багатому багато його треба, а бідному й то гаразд, коли

буде що на завтра кусати, буде чим забезпечитись від холоду!», – думає про себе Катря, героїня оповідання «Морозенко» Панаса Мирного [Мирний 1968, 1: 236]. В оповіданні «Сосонка» Олени Пчілки в уявленні маленького Івася ідилія різдвяного вечора асоціюється з красою ялинки (сосонки), за якою ледь помітні риси єднання людського життя з життям природи, єдністю їх ритму, загальної мови, що об'єднує явища природи і події людського життя: «Світе мій ясний! Івась навіть не пізнав своєї сосонки! Вся вона сяє свічками, ліхтариками, все гілля обчіпляє яблучками, якимись цяцьками, червоними, синіми, золотими, аж у очах мигтить! Під сосною, на примості, стоять ляльки, коники, щось таке ще... А ось кругом сосонки почали ходити такі дивні діти – чи, може, то живі ляльки? Такі гарні, кучеряві, так штучно повбирані... Що се таке?.. Чи сниться, чи справді діється?..» [Пчілка 1991: 85]. А бабці Грицисі з оповідання «Лист» Василя Стефаника різдвяне свято приносить лист від Федора, який сидить у в'язниці:

«До хати увійшов Василь із школярем.

– А в вас, мамо, на печі різдво? Віншую вас щыстым, здоров'єм, аби-сте ще прожили межі нами, – віншував син мамі та й цілував у руку.

– Ой, синку, міні різдво не в голові! Я, дитинко, всі дни оплакую і свито, і будень, – казала баба, та й сльози в очах показувалися.

– А я прийшов письмо від Федора прочитати, бо вчора на пошті прийшло» [Стефаник 1949, 1: 96 – 97].

Всі ці перетворення не можуть, звісно, відбутися на ґрунті буденної дійсності. І Ч.Діккенс, і українські письменники вдаються до засобів фантастичної казки, де герой задіяний у сюжеті випробування, а події мають суто авантюрне значення. Випробування героя може мати різні форми: випробування життям, смертю, стражданням, любов'ю, спокусою, перевіркою на соціальну придатність і т.д. Взаємозв'язок подій у таких творах має характер стабільної сюжетної схеми, яка генетично сягає ритуалу ініціації (таких її ланок, як тимчасова ізоляція від соціуму і навіть тимчасова смерть, контакти з іншими світами і їх демонічними представниками, оновлення і відродження, зміна і набуття нового статусу), а також сягає ініціаційних випробувань у класичних формах епосу (епопеї) або в чарівній казці, де герой демонструє

свої якості через поведінку, яка відповідає його завданням. У літературі ініціація не просто відтворюється, а трансформується в особливий тип сюжету, який зберігає риси архаїки. Напр., у повісті «Вій» М.Гоголя герой гине, бо не витримав випробування (не зміг пройти ініціації під час зустрічі-поєдинку з демонічною істотою). Схема сюжету випробування притаманна багатьом творам, наприклад, оповіданням «В хуртовину» і «Відьма» С.Васильченка, де важлива роль у сюжетній історії належить символіці смерті і нового народження.

Різдвяна утопія Ч.Дікенса і українських письменників здебільшого утримується на чистій фантастиці, тим самим засвідчуючи свою нетривкість і короткочасність. Але як це не парадоксально звучить, ступінь фантастичності різдвяних оповідань є мірилом їх імовірності і правдоподібності.

Від роману як явища принципово письмової культури різдвяне оповідання відрізняється не тільки обсягом, але й центробіжністю комунікативної стратегії письма, орієнтованої на особливості усного (безпосереднього) спілкування, чим спершу було мотивоване жанрове позначення різдвяного оповідання. Ч.Діккенс до «Різдвяної пісні в прозі» подає підзаголовок: «Святочне оповідання з примарами». Олена Пчілка до оповідання «Збентежена вечеря» також подає підзаголовок: «Різдвяна пригода». С.Васильченко після назви твору «Відьма» уточнює: «З народних переказів». Подібні підзаголовки підкреслюють літературну умовність жанру різдвяного оповідання, особливу тональність оповіді і включення фігури розповідача у ситуацію оповіді. Тут помітна настанова не на письмову культуру, що помічаємо в романах, а на усне мовлення, і факультативною прикметою різдвяних оповідань є казкова манера викладу матеріалу, а також орієнтація на адресата, від чого залежить лаконізм тексту і його близькість до таких літературних жанрових форм, як притча та анекдот.

Напр., «Різдвяна пісня у прозі», «Дзвони» і «Цвіркун у припічку» Ч.Дікенса об'єднані загальним настроєм, схожістю композиції і єдністю оповідної інтонації. У всіх трьох оповіданнях виникає образ розповідача, такого собі балагура, який ніби сидить біля печі і звертається до своїх слухачів. Він ніби продовжує бесіду, яка поволі переростає у зв'язну оповідь і таким чином

присутнім передається різдвяний настрій, напр., у «Цвіркуні у припічку»:

«Почав чайник! І не кажіть мені про те, що сказала місіс Пірібінгл. Мені краще знати. Нехай місіс Пірібінгл запевняє хоч до кінця віку, що вона не може сказати, хто почав перший, а я скажу, що – чайник. Хіба мені не знати! Почав чайник на цілих п'ять хвилин – за маленьким, у кутку, голландським годинником із глянцеvim циферблатом, – на цілих п'ять хвилин раніше, ніж заспівав цвіркун» [Диккенс 1959: 12, 195].

«Різдвяна пісня у прозі» також починається із встановлення факту, що старий Марлі був мертвий, як дверний цвях. «Майте на увазі, я зовсім не стверджую, ніби на власному досвіді переконався, що цвях, вбитий у притолоку, особливо мертвий, мертві ший за всі інші цвяхи. Ні, я особисто швидше віддав би перевагу цвяхові, вбитому в кришку гробу, як наймертвішому предмету із усіх скобяних виробів» [Диккенс 1959, 12: 7]. Після цього йде задушевна розмова із слухачами.

«Дзвони» починаються із опису нічного вітру, що завиває в стінах старої порожньої церкви: «Ох, помилуй нас, господи, ми тут затишно всілися в коло біля вогню. Справді, страшний голос має північний вітер, що співає в церкві! А зверху, на дзвіниці! Ось де розбійник вітер реве і свище. І там зверху, на дзвіниці однієї старої церкви жили дзвони, про які я розповім» [Диккенс 1959: 12, 104].

Настанова на усне мовлення, виражене у відповідних особливостях інтонації, лексики і т.д., акцент на чужу мову помітні і в «Ночі перед Різдвом» М.Гоголя. Спершу автор анекдотично стверджує: «В Диканьці ніхто не чув, як чорт украв місяця; а потім іде діалог Чуба і Панаса:

«– Що за чорт! Дивись! Дивись, Панасе!..

– Що? – вимовив кум і також підняв голову догори.

– Як що? Місяця нема!

– Що за біда! Справді нема місяця.

– Того-то що й нема, – вимовив Чуб з певною досадою на незмінну байдужість кума. – Тобі мабуть і потреби нема.

– А що мені робити!

– Треба ж було, – продовжував Чуб, втираючи рукавом вуса, – якомусь дияволу, щоб йому не довелося, псові, зранку чарку горілки випити, втрутитися!.. Йй-право, ніби на сміх... Навмисне,

сидячи в хаті, дивився у вікно: ніч – чудо! Світло, сніг блищить при місяці. Все було видно, як удень. Не встиг вийти за двері – і ось, хоч око виколи!» [Гоголь 1984, 1: 157].

В оповіданні «Святий вечір» В.Стефаніка також помітна настанова на усне мовлення. Тут спершу йде фраза від оповідача: «Синя як пуп сиділа на печі посеред купи дрантя і безупину біла головою в стіну. На припічку сидів син бабин». Далі наведено діалог баби і сина, який уводить у твір чужий голос із специфічними формами інтонації, синтаксису і морфології:

«– А хоть би-м продався, то топлива ні відки вам не дістану, а хоть би-м украв, та й імуть. Сидіт на печі, обтулюйтеся в лахмітя, як можете, та й тепла чикайте. У мене малі діти та в'єнут, сарачьита, на морозі. Аді, приніс-сми вам хліб та й горівки крішку, та й білу дранку, та обійдіть собі свита по-божому. А може ще люде вам що внесут. Та й головов у стіни не бийте, бо нічо з них не віб'єте.

– Коли ж бо я, сину, кількому морозолви і такі студени не годна вітримати. То аж в самих кістках я мороз чую. А головов я в стіну б'ю, бо би-м на місці задеревіла, як би-м не біла.

– А ноги ніц не стухають?

– Ноги, синку, як коновки набреніли: ані їх пігнути, ані їх зібгати» [Стефанік 1949: 1, 85].

У різдвяних оповіданнях українських письменників помічаємо різні форми казкової оповіді: наслідування фольклорних жанрів і перенесення в текст їх ритмів і речитативів, напр., в оповіданні «Морозенко» Панаса Мирного: «Он чуєш, яке надворі схопилося? Гуркоче, гуде та виє! Розгулявся Морозенко!» [Мирний 1968: 1, 235]. Сюди ж належать стилізація під простонародну мову і селянські говори («Заробок на свята» О.Маковея, «Коляда» Марка Черемшини), введення в тканину твору фігури розповідача як представника народу, так званий текст наратора, напр., Ольга Семенівна у «Різдвяному вечорі» Г.Хоткевича, характеристика думок героя, викладених від автора («Ялинка» М.Коцюбинського), орнаментальна зображальність («Дивні химерики, або Тасмниця старовинної скриньки» О.Лушевської), стилізація під казку («Різдвяна рукавичка» І.Малковича, «Передріздвяні клопоти в Небесній Канцелярії» З.Живки, «Капосне Різдво» В.Вздульської, «Різдво для Сонечка» Ю.Смаль).

Є різдвяні оповідання, наближені до притчі, де позачасова картина світу має імперативний характер. Тут герой завжди має право на «етичний вибір» (С.Аверінцев), але лише один із можливих варіантів відповідає моральному канону, як це бачимо у «Снах Ганса Християнина» Л.Ворониної, де збережено «букву» казкаря всіх часів і народів, а дух серйозно змінено, тут діють говірки ляльки і квіти, ельфи, тварини, хворі діти, всі вони підказують своїм господарям лінію поведінки, наштавхують на «етичний вибір». Деякі із різдвяних оповідань наближаються до анекдота («Сльоза» Марка Черемшини), змальовуючи «карнавалізовану» сучасність або ж чиесь життя як гру випадку, де герой постає ініціативним суб'єктом позаролевої поведінки. Таким є, скажімо, пасічник у «Вечорах на хуторі біля Диканьки» М.Гоголя, якому його гості протягом восьми вечорів розповіли вісім повістей, серед них і «Ніч перед Різдом». У цих повістях багато різних дрібниць, мотивів, сцен і образів узято з вертепу, перекладної романтичної літератури (Л.Тік, Е.А.Гофман, В.Ірвінг), творів В.Жуковського, О.Пушкіна, О.Сомова, деякі сцени у них написані «високим» стилем і поєднують мотиви народних казок та легенд із творчими знахідками автора. Деякі твори, як, наприклад, «Страшна помста», наближені до притчі. Притча про історію одного «проклятого роду» (як у романі «Еліксири диявола» Е.А.Гофмана чи в поемі «Романси про вінок із троянд» К.Брентано) конструє комунікативну ситуацію монологічної згоди між ієрархічно роз'єднаним ментором і його слухачем, у той час як анекдот передає ситуацію діалогічної згоди різних осіб, зачарованих сміхом («В хуртовину» С.Васильченка).

Взаємодоповнюваність цих протилежних стратегій і визначає внутрішню межу різдвяного оповідання, яке зближає його з різдвяною повістю (як це помічаємо на прикладі творів О.Луцевської, В.Вздольської, Г.Шапіро, З.Живки, що увійшли до збірки «Різдвяні повісті» (2011)). Внаслідок такої взаємодоповнюваності між автором і читачем виникають особливі комунікативні стосунки відкритості, довіри, усвідомлення фантастичності ситуації, віри в існування двох (можливо, більше) світів, один із яких – бісівські сили, що помирають лише після того, як зваблять чи зіпсують людину. Тут знаходимо лише натяком висловлене переконання в існування дуже різних шляхів,

якими людина потрапляє під владу темних сил і чи може врятуватися від них.

Звісно, різдвяний цикл Ч.Діккенса був могутнім стимулом для розвитку поетики різдвяних оповідань, хоча вчені і досі не можуть однозначно ідентифікувати їх ні як повісті, ні як оповідання. Це свого роду «протооповідання», міцно зчеплені, органічні й інтегровані в цілісність романного типу, внутрішньою мірою якого є взаємонакладання анекдота й притчі.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. на структуру різдвяного оповідання нашаровується нарис («Святий вечір» В.Стефаніка, «Чад» Олени Пчілки, «Різдвяний вечір» Г.Хоткевича, «Святий Николай у гарті» Марка Черемшини, «Заробок на свята» О.Маковея. Ці твори уже позбавлені анекдотичної винятковості події і її притчової багатозначності. У них зникає фантастика, більшає живих, реальних людей, а не примар.

Література: *Богачевська 2001*: Богачевська Л. Різдвяна тематика в оповіданні Ч.Діккенса «Різдвяна пісня у прозі» та повісті М.Гоголя «Ніч перед Різдвом» // Вісник Прикарпатського університету. Філологія. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – Вип.6; *Вершина 1988*: Вершина Л. Фантастика як засіб осягнення реального, його моральних проблем: «Страшна помста» М.Гоголя і «Різдвяна пісня у прозі» Ч.Діккенса // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 1988. – №4; *Гениева 1981*: Гениева Е. Любите ли вы Диккенса? // Иностранная литература. – 1981. – №5; *Гоголь 1984*: Гоголь Н. Собр. соч.: в 8 т. – М.: Правда, 1984. – Т.1; *Hornback 1981*: Hornback V.G. «The nero of my life»: Essays on Dickens. – Atnens, Ohio: Ohio University Press, 1981; *Грушевський 1993*: Грушевський М. Історія української літератури. – К.: Либідь, 1993. – Т.IV. – Кн.2; *Диккенс 1959*: Диккенс Ч. Собр.соч.: В 30 т. – М.: Гос. изд-во худ. лит., 1959. – Т.12; *Ивашева 1974*: Ивашева В. По происшествии столетия (Чарльз Диккенс) // Английский реалистический роман XIX века в его современном звучании. – М.: Худ.лит., 1974; *Катарский 1966*: Катарский И. Диккенс в России: Середина XIX в. – М.: Наука, 1966; *Лібман 1982*: Лібман З. Чарлз Діккенс. Життя і творчість. – К.: Дніпро, 1982; Лихачев 1984: Лихачев Д., Панченко А., Поньрко Н. Смех в Древней Руси. – Л.: Наука, 1984; *Максимович 2002*: Максимович М. Дні та місяці українського селянина. – К.: Обереги, 2002; *Миня 1768*: Миня служебная. – М., 1768. – 25 декабря; *Мирний 1968*: Мирний П. Збір. творів: у 7 т. – К.: Наукова думка, 1968. – Т.1; *Нечуй-Левицький 1992*: Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. – К.: Обереги, 1992; *Patten 1972*: Patten R.L. Dickens Time and Again // Diskens Studies Annual.

Ed. by R.B.Partlow. – Lnd, Amsterdam: Feeter a Simons, inc, 1972. – Vol.2;
Perkins 1982: Perkins D. Charles Diskens: A New Perspective. – Edinburg:
Floris Books, 1982; *Пчілка 1991*: Пчілка О. Годі, діточки, вам спать! Вірші,
оповідання, казки, фольклорні записи. – К.: Веселка, 1991; *Ранняя 1972*:
Ранняя русская драматургия (XVII – первая половина XVIII в.). – М.:
Просвещение, 1972; *Свенціцький 1933*: Свенціцький І. Різдво Христове в
поході віків (Історія літературної теми і форми). – Львів: Діло, 1933;
Сильман 1970: Сильман Т. Диккенс. Очерк творчества. – Л.: Худ.лит.,
1970. – С.170]; *Slater 1983*: Slater M. Dickens and women. – Stanford:
Stanford University Press, 1983; *Сосенко 1994*: Сосенко К. Різдво – Коляда і
Щедрий Вечір. – К.: Український письменник, 1994; *Стефаник 1949*:
Стефаник В. Повне збр. творів: У 3 т. – К.: Вид-во АН УРСР, 1949. – Т.1;
Стріха 1987: М. Нове наближення до Діккенса // Всесвіт. – 1987. – №7;
Thomas 1982: Thomas D. Dickens and the Short Story. – Philadelphia:
University of Pennsylvania Press, 1982; *Чубинський 1995*: Чубинський П.
Мудрість віків: Українське народознавство у творчій спадщині Павла
Чубинського): У 2 кн. – К.: Мистецтво, 1995. – Кн.2; *Шахова 1975*:
Шахова К. Смуток і сміх Чарлза Діккенса // Шахова К. Нариси творчості
зарубіжних письменників-реалістів XIX-XX ст. – К.: Вища школа, 1975;
Шевчук 2001: Шевчук Н. «Різдвяні оповіді» Ч.Діккенса у хронотопно-
типологічних зв'язках. Автореферат канд. дисертації. – Львів: Львівський
національний університет імені Івана Франка, 2001.